

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Кафедра міжнародної інформації

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник директора
з навчальної роботи

« ____ » _____ 20__ року

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**МОДЕЛЮВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ
В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ**

для студентів

напряму підготовки **0302** **Міжнародні відносини**

спеціальності **8.03020401** – **Міжнародна інформація**

КИЇВ – 2013

Розробник: к.політ.н., к.ф.-м.н. доц. **Белоусова Наталія Борисівна**

Обговорено та рекомендовано до видання Науково-методичною радою Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Протокол від «____» _____ 20__ року № ____

Голова науково-методичної ради _____ (_____) (підпис) (прізвище та ініціали)

«____» _____ 20__ року

© Н.Б. Белоусова, 2013 рік
© _____, 20__ рік
© _____, 20__ рік

ВСТУП

Навчальна дисципліна *«Моделювання та прогнозування в міжнародних відносинах»* є складовою освітньо-професійної програми підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр» з *напрямку підготовки – 0302 міжнародні відносини, спеціальності - 8.03020401– міжнародна інформація.*

Предметом навчальної дисципліни є базові методики прикладного аналізу міжнародних відносин; комплексне аналітичне моделювання та прогнозування соціально-політичних процесів у світі.

Місце дисципліни в системі підготовки фахівців у сфері міжнародної інформації та її зв'язок з іншими дисциплінами: навчальна дисципліна *«Моделювання та прогнозування внах міжнародних відносин»* є однією із ключових складових комплексної підготовки магістрів спеціальності *«Міжнародна інформація»*. Навчальна дисципліна *«Моделювання та прогнозування в міжнародних відносинах»* базується на циклі дисциплін фундаментальної, математичної та природничо-наукової підготовки, зокрема *«Математичні основи інформаційних технологій»*, *«Прикладні методи дослідження міжнародних відносин»*, *«Інформаційно-аналітична діяльність в міжнародних відносинах»*, *«Міжнародні відносини та світова політика»*; на циклі дисциплін професійної та практичної підготовки, зокрема *«Системні методи дослідження міжнародних відносин»*, *«Теорія прийняття рішень в міжнародних відносинах»*, *«Інформаційні технології в прогнозно-аналітичній діяльності»*.

Дисципліна складається з **двох змістових модулів**.

Перший присвячений вивченню методології, методів та методики дослідження міжнародних відносин, аналізу базових методик прикладного аналізу зовнішньої політики, здійсненню комплексного аналітичного моделювання соціально-політичних процесів. *Другий* – з'ясуванню теорії і методології політичного прогнозування, вивченню типології політичного прогнозування та форм прогностичного знання, аналізу політичних прогнозів та стадій політичного прогнозування, вивченню політичної метафори як інструменту формування та аналізу громадської думки.

1. Мета і завдання навчальної дисципліни

1.1. Мета дисципліни – забезпечення знаннями та уміннями формалізації задач політичного, соціального та економічного характеру у сфері міжнародних відносин, побудови моделей, вибору методів та алгоритмів їх розв'язання, використання персональних комп'ютерів для моделювання та прогнозування подій у міжнародних відносинах.

1.2. Основним завданням вивчення дисципліни є набуття студентами необхідних методичних та методологічних знань і практичних навичок

здійснення інформаційно-аналітичної діяльності у галузі міжнародних відносин.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- основні фактори та показники, що характеризують стан розвитку держави та її положення на міжнародній арені;
- принципи та функції моделювання міжнародних відносин;
- основні підходи до моделювання міжнародних відносин;
- основні типи моделей, що використовують для моделювання та прогнозування міжнародних відносин;
- основні методи аналізу факторів та їх впливу на цільові функції;
- моделі соціального, економічного та політичного розвитку держав та їх взаємодії на світовій арені.

вміти:

- формалізувати задачі політичного, соціального та економічного характеру у сфері зовнішніх відносин;
- будувати структурні, функціональні, аналітичні моделі досліджуваної ситуації;
- досліджувати конфліктні ситуації та визначати оптимальні шляхи розв'язання конфліктів;
- формувати прогнози розвитку досліджуваних факторів та визначати їх надійність та достовірність;
- застосовувати загальні моделі міжнародних відносин до конкретної досліджуваної ситуації.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 108 годин / 3 кредити ECTS. Зокрема: *лекції – 17 год., лабораторні заняття – 34 год., самостійна робота – 57 год.*

2. Форма підсумкового контролю успішності навчання – іспит.

3. Засоби діагностики успішності навчання та методи оцінювання

3.1 Знання та розуміння студентів оцінюється за допомогою: тематичних досліджень, підготовки аналітичних документів, групової роботи, опитування у різних формах.

3.2. Когнітивні навички (навички мислення) оцінюються через: аналіз, кейси, оцінювання усіх частин окремих модулів, включаючи самостійну роботу.

3.3 Практичні навички студентів оцінюються за допомогою: проектної практичної роботи; написання практичної роботи, рольових ігор, аналізу

ситуацій роботи міжнародних установ та інституцій, порівняльного аналізу їх політики.

3.4 *Контроль знань* здійснюється за модульно-рейтинговою системою, яка передбачає дворівневе оцінювання засвоєного матеріалу, зокрема **оцінювання теоретичної підготовки (20%)** включає: презентацію (20%), глибинність методології у репрезентованому дослідженні (20%), здійсненність та узгодженість пропозицій (20%), ступінь оригінальності (20%) та визначення методологічних проблем теми, ситуації (20%) та **оцінювання практичної підготовки (80%)** включає: якісну цілісність спостереження (25%), здатність оцінити проблему (25%), ідентифікація шляхів та методологія вирішення проблеми, яка виникла чи може виникнути (25%), окреслення шляхів вирішення специфічних (неординарних) проблем (25%). Курс складається з двох змістових модулів.

Контроль якості вищої освіти, засоби діагностики та методи оцінювання детально зазначені у «Положенні про порядок оцінювання знань студентів при кредитно-модульній системі організації навчального процесу» та відповідно у робочій програмі навчальної дисципліни.

4. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ТЕОРІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ МОДЕЛЮВАННЯ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

ТЕМА 1. МЕТОДОЛОГІЯ, МЕТОДИ ТА МЕТОДИКИ ДОСЛІДЖЕНЬ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН (13 год.)

Визначення понять «метод» і «методологія». Класифікація методів. Формальні та неформальні методи дослідження міжнародних відносин. Історико-описовий, політико-описовий, порівняльно-сторичний, нормативно-ідеологічний, нормативно-гіпотезотворчий, інтуїтивно-логічний, формально-логічний, операційно-прикладний, аналітико-прогностичний методи дослідження міжнародних відносин. Поняття фундаментального та прикладного наукового знання в сфері внутрішньої та міжнародної політики. Перехід від історико-описових до аналітико-прогностичних досліджень. Методичне забезпечення прикладних політичних досліджень. Монодисциплінарний та міждисциплінарний інструментарій науково пошуку. Методи та методики. Завдання, предмет та функції політичного аналізу. Види політичного аналізу. Форми політичного аналізу. Ситуаційний політичний аналіз. Стратегічний політичний аналіз. Ціннісний політичний аналіз.

ТЕМА 2. БАЗОВІ МЕТОДИКИ ПРИКЛАДНОГО АНАЛІЗУ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН (25 год.)

Техніка застосування методики контент-аналізу. Кількісний та якісний контент-аналіз. Етапи застосування методики контент-аналізу. Кількісний контент-аналіз та його прикладне застосування. Пошук за напрямком. Якісний контент-аналіз та його прикладне застосування. Структуризація інформаційного масиву. Виникнення й розвиток івент-аналізу. Риси методологічної спільності контент-аналізу й івент-аналізу. Основні етапи застосування методики івент-аналізу. Процес створення «події даних» (Event Data). Принципи кодування повідомлень про події. Використання статистичних і математичних методів для аналізу інформації подій: кореляційний і кластер-аналіз. Прогностичні можливості івент-аналізу. Суб'єктивні психологічні моменти у внутрішньополітичній та зовнішньополітичній практиці. Вітчизняний та зарубіжний досвід прикладного аналізу психологічних аспектів прийняття політичних рішень. Особливості об'єктивного та суб'єктивного когнітивного моделювання. Застосування когнітивного картування для встановлення особливостей політичного мислення індивідуальних та групових суб'єктів міжнародних відносин. Основні поняття та процедура застосування когнітивного картування. Особливості створення інформаційної бази, її характеристика, попередня обробка. Виділення ключових точок змісту виступів політичних діячів. Встановлення причинно-наслідкових зв'язків між ключовими точками (поняттями) змісту виступів. Графічне відображення ключових точок та їх взаємозв'язків в рамках когнітивних карт. Аналіз когнітивних карт. Просторово-часове групування зафіксованої інформації. Змістовна інтерпретація результатів когнітивного картування. Узагальнення результатів аналізу когнітивних карт. Проблема верифікації результатів, отриманих на основі проведення когнітивного картування.

ТЕМА 3. КОМПЛЕКСНЕ АНАЛІТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ (25 год.)

Поняття моделі. Типологія моделей та схема їх взаємозв'язку. Візуалізація та якісні методи моделювання. Сутність та етапи політичного моделювання. Принципи моделювання. Основні завдання та етапи моделювання. Моделі глобального розвитку (Римський клуб). Моделі соціально-культурної динаміки (П.Сорокін, С.Маслов, В.Петров). Модель взаєморозвитку політичної демократії та економіки (С.Липсет). Цикли світової політики (Гольдстайн). Модель взаєморозвитку політичної демократії та економіки (С.Липсет). Модель революцій (Тед Скокпол, Дж.Тернер). Головні аспекти емпіричного моделювання. Емпіричні моделі внутріполітичного процесу. Математичні моделі: аналітичні та імітаційні моделі, детерміновані та стохастичні моделі, неперервні та дискретні моделі, статичні та динамічні моделі, ізоморфні та гомоморфні моделі. Дослідження політичної свідомості методами психосемантики. Метод семантичного диференціала. Дослідження

політичних установок у рамках підходу Г. Айзенка. Дослідження політичного менталітету із застосуванням психосемантичних методів. Сприйняття політичних організацій у контексті основних ідеологічних напрямків.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2.

ТЕОРІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ ПРОГНОЗУВАННЯ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

ТЕМА 4. ТЕОРІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ ПОЛІТИЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ (28 год.)

Основні категорії політичного прогнозування. Футуроорієнтований потенціал суспільно-політичної думки. Інструменти та види прогнозування. Сутність політичного прогнозування. Внутрішньополітичне прогнозування. Зовнішньополітичне прогнозування. Сценарії прогнозу. Умови прогнозування. Ознаки прогнозування. Достовірність і корисність прогнозу. Типи політичних прогнозів. Мета політичного прогнозування. Форми прогностичного знання. Теоретичні засади політичного прогнозування. Типологія політичних прогнозів. Стадії політичного прогнозування. Фактори надійності політичного прогнозу. «Ефект Едипу». Принцип альтернативності прогнозу. Принцип системності прогнозу. Синергетичний принцип. Принцип безперервності прогнозування. Принцип верифікації. Інтуїтивно-логічні методи політичного прогнозування. Різновиди інтуїтивно-логічних методів політичного прогнозування. Метод аналогії. Метод експертних оцінок. Метод «Дельфи». Метод «мозкового штурму». Побудова сценаріїв на підставі ситуаційного аналізу. Поняття сценарію в політичній аналітиці. Кількісні методи політичного прогнозування. Формалізовані методи політичного прогнозування: загальна характеристика, основні особливості. Екстраполятивні технології прогнозування. Побудова трендів.

ТЕМА 5. ПОЛІТИЧНА МЕТАФОРА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ТА АНАЛІЗУ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ (16 год.)

Когнітивні аспекти дослідження політичного дискурсу. Когнітивні аспекти використання метафор. Метафори характерні для політичного дискурсу. «Стерті» метафори. Креативні метафорика Кризова природа метафоричного мислення. Антропоморфна метафора, метафора природи, соціальна метафора, артефактна метафора. «Метафоричний мілітаризм». Метафоричне осмислення України. Метафорична структура сучасного українського політичного дискурсу (найбільш продуктивні концепти). Метафорична модель «політична діяльність – це війна». Метафорична модель «вибори – це війна».

5. Рекомендована література

Основна:

1. Мангейм Д., Рич Р. Политология и методы исследований. – М.: Весь мир, 1997. – 520 с.
2. Боришполец К.П. Методы политических исследований: Учебное пособие для студентов вузов. – М.: Аспект Пресс, 2005. – 221 с.
3. Горбатенко В. Політичне прогнозування: теорія, методологія і практика. – К.: Генеза, 2006. – 400 с.

Додаткова:

1. Аналітика, експертиза, прогнозування: Монографія/ Макаренко Є.А., Рижков М.М., Ожеван М.А. та ін. - К.: Наша культура і наука, 2003. - 614 с.
2. Бестужев-Лада И.В. Социальное прогнозирование. Курслекций.— М.: Педагогическое общество России 2002. — 392 с
3. Плотинский Ю.М. Теоретические и эмпирические модели социальных процессов. - М.: Логос, 1998. - 280 с
4. Капица С.П., Курдюмов С.П., Малинецкий Г.Г. Синергетика и прогнозы будущего. - М.: Эдиториал УРСС, 2001. - 288 с.
5. Джус И.В. Политические риски: оценка, анализ и управление. – М.: ИМЭМО РАН, 2004.
6. Ахременко А.С. Политический анализ и прогнозирование. Учебное пособие. М.: «Гардарики», 2006 г.
7. Ахременко А.С. Политическое прогнозирование: сценарный метод. М.: «Макс-Пресс», 2004 г
8. Симонов К.В. Политический анализ. М. «Логос», 2002 г
9. Технологии в политике и политическом управлении / Под общей ред. М.Г. Анохина, В.С. Комаровского, Ю.И. Матвиенко. – М.: Изд-во РАГС, 2000. – с. 252-259.(Сценариотехника)
10. Курбатов В.И., Угольницкий Г.А. Математические методы социальных технологий. – М.: Вузовская книга, 1998. – 256с.
11. Шикин Е.В., Чхартишвили А.Г. Математические методы и модели в управлении. – М.: Дело, 2000. – 440с.
12. Цукерман А. Введение в политический анализ. - М., 1995
13. Саати Т.Л. Математические модели конфликтных ситуаций. - М., 1977.
14. Алексеева Т.А. Современные политические теории. М., 2001.
15. Бестужев-Лада И.В., Наместникова Г.А. Технология прогнозных разработок социальных процессов. М., 1992.
16. Гаджиев К.С. Политология: Учебник для высших учебных заведений.– М., 2001.

17. Коваленко А. Політичний аналіз і прогнозування. – К.:, 2002.
18. Яковлев И.Г. Проблемы политического анализа на основе компьютерных технологий. - М.: Изд-во МГСУ «Союз», 1998. – 79с.
19. Мелихов С.В. Количественные методы в американской политологии. М., 1979.
20. Панарин А.С. Глобальное политическое прогнозирование. М., 2000.
21. Политический процесс: основные аспекты и способы анализа. Учебное пособие. Под редакцией Е.Ю.Мелешкиной. М., 2001.
22. Политический риск: анализ, оценка, прогнозирование, управление. (Под ред. Ш.З.Султанова). М., 1992.
23. Самарский А.А., Михайлов А.П. Курс математического моделирования. - М., 1997.
24. Арнольд В.И. Теория катастроф. - М., 1990.
25. Беркович С.Я. Клеточные автоматы как модель реальности. - М., 1993.
26. Гришин А.В., Никольский Н.М. Системный анализ и диалог с ЭВМ в исследованиях международных отношений. - М., 1982.
27. Гришина М. Л., Жукова Т. И. Обзор и критический анализ некоторых глобальных и региональных моделей. – М.: ВНИИСИ, 1990.
28. Гусейнова А.С., Павловский Ю.Н. Математическое моделирование исторических процессов. В кн. Исследование операций. - М., ВЦ АН СССР, 1978.
29. Иудин А.А. Применение методов количественного анализа в социально-политических исследованиях и прогнозировании. - М., 1984.
30. Мартино Дж. Технологическое прогнозирование. - М., 1977.
31. Монтгомери Д.К. Планирование эксперимента и анализ данных. Перев. с англ. - Л., 1980.
32. Нейлор Т. Машинные имитационные эксперименты с моделями экономических систем. – М.: Мир, 1975.
33. Постон Т., Стюарт И. Теория катастроф и ее приложения. - М., 1980.
34. Робертс Фред С. Дискретные математические модели с приложениями к социальному, биологическому и экономическому задачам. Перев. с англ. - М., 1986.
35. Шеннон Р. Имитационное моделирование систем – искусство и наука. – М.: Мир, 1978.
36. Бокс Дж., Дженкинс Г. Анализ временных рядов. Прогноз и управление. - М., 1974.
37. Бородкин Л.И. Моделирование взаимодействия в системе «народ-правительство»: модификация модели Вайдлиха // Математическое моделирование исторических процессов. - М., 1996. С.122-142.

38. Бусленко Н. П. Моделирование сложных систем. – М.: Наука, 1978.
39. Волновые процессы в общественном развитии. - Новосибирск, 1992.
40. Вольтерра В. Математическая теория борьбы за существование. - М., 1976.
41. Геловани В.А., Пионтковский А.А., Юрченко В.В. О задаче управления в глобальной модели WORLD-3. - М., 1975.
42. Гиг Дж. ван. Прикладная общая теория систем. - М., 1981.
43. Глазьев С.Ю. Теория долгосрочного технико-экономического развития. - М., 1993.
44. Гончаренко А. Н. Прогнозирование и политика (генезис и эволюция прогнозирования в системе «национальной безопасности» и внешнеполитическом механизме США). – К.: Наукова думка, 1993.
45. Когнитивная наука и интеллектуальная технология. Под ред. А.И.Ракитова. - М., 1991.
46. Когнитивные исследования за рубежом (Идеи и методы искусственного интеллекта в изучении политического мышления). - М., 1990.
47. Кондратьев Н.Д. Проблемы экономической динамики. - М., 1989.
48. Ларичев О.И., Мошкович Е.М. Качественные методы принятия решений. - М., 1996.
49. Марка Д.А., Мак-Гоуэн К.Л. Методология структурного анализа и проектирования. - М., 1993.
50. Модельски Дж., Томпсон У. Волны Кондратьева. Развитие мировой экономики и международная политика // Вопросы экономики. 1992. №10. С.49-57.
51. Осуга С. Обработка знаний. - М., 1989.
52. Полетаев А.В., Савельева И.М. Циклы Кондратьева и развитие капитализма. - М., 1993.
53. Сергазин Ж.Ф. Введение в социальное моделирование. - Л., 1991.
54. Сергеев В.М. Когнитивные методы в социальных исследованиях // Язык и моделирование социального взаимодействия. - М., 1987. С.3-20.
55. Туй Дж. Сравнение четырех пакетов имитационного моделирования // Компьютеруик. – М.: IDG, 1995, №35.
56. Форрестер Дж. Динамика развития города: Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1974.
57. Форрестер Дж. Мировая динамика: Пер. с англ. – М., 1978.
58. Харре Р. Вторая когнитивная революция // Психологический журнал. 1996. Т.17. №2. С3-15.
59. Хейс Д. Причинный анализ в статистических исследованиях. - М., 1983.
60. Abraham, B., Ledolter, J., Statistical methods for forecasting, New York: Wiley, 1983.

61. Bartholomew, D. J., The foundations of factor analysis, *Biometrika*, 1984, Vol. 71, pp. 221-232.
62. Cicourel A.V. *Cognitive Sociology*. L.: Pinguin Education, 1973.
63. Duijn J.J. van. *The long wave in economical life*. L.: George and Unwin, 1983.
64. Eden C. *Cognitive mapping* // *Eur. J. of Operational Res.* 1988. Vol. 36. №1. P.1-13.
65. Epstein, J. M., *Dynamic Analysis and Conventional Balance in Europe*, *Int. Security Cambridge*, 1988, Vol. 12.
66. Flood R.L. *Solving Problem Solving*. Chichester: Wiley, 1995.
67. Hopkins T.K., Wallerstein I. *World-Systems Analysis, Theory and Methodology*. Beverly Hills: Sage. 1982.
68. *Issues in cognitive modeling* / Ed. A.M. Aithenhead, J.M. Slack. Lea: Hove, 1994.
69. Mager N.H. *The Kondratieff waves*. N.Y., 1987.
70. Marshal, A., *Program to Improve Analytic Methods Related to Strategic Forces, Policy Sciences*, 1982, Vol. 15, #1.
71. *Materials for Workshop on International Futures*, pres. by Hughes, B. B., Prague, 1996.
72. Mayer R.E. *Thinking, problem solving, cognition*. N.Y.: Freeman and Company, 1992.
73. *Metacognition. Knowing about Knowing* / Ed. J. Netcalfe. L.: A Bradford Book, 1994.
74. *Planning US Security. Defense Policy in the Eighties*, ed. by P. Kronenberg, New York, 1982.
75. Ströbele W., Wacker H. *Außenwirtschaft: Einführung in Theorie und Politik*. – München, Wien: Oldenbourg, 1995.
76. Модель World-2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.inta.gatech.edu/peter/world2.html>
77. Теорія складних соціальних систем [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pespmc1.vub.ac.be/SYSTHEOR.html>
78. Матеріали з теорії складних соціальних систем [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pespmc1.vub.ac.be/EVOCOPUB.html>
79. Бібліографія системного аналізу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lambent.com/Systems/sysbib.htm>
80. Системне мислення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.magellan.group.com/sys_thk.htm
81. Глобальні моделі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.leland1.stanford.edu/group/STS/global.html>
82. Моделювання розвитку світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dieoff.org/page25.htm>